

ПОНЯТТЯ СИСТЕМИ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Василь Васильович КІКІНЧУК,

*канд. юрид. наук, доцент,
директор навчально-наукового
інституту № 2 Харківського
національного університету
внутрішніх справ*

<https://orcid.org/0000-0003-2241-6384>

Негласні слідчі (розшукові) дії (далі – НС(Р)Д) є невід'ємною частиною кримінальної процесуальної діяльності, яка забезпечує отримання важливих доказів у кримінальних провадженнях. НС(Р)Д проводяться приховано та мають на меті збирання доказової інформації, яка може бути використана для розкриття злочинів, встановлення винних осіб та збирання належної доказової бази в кримінальному провадженні для забезпечення вирішення передбачених кримінальним процесуальним законодавством завдань такої діяльності. Проте, аби проведення НС(Р)Д було результативним і, головне, ефективним, необхідно мати чітке уявлення про систему таких дій і можливість, а подекуди й необхідність, їх комплексного проведення. У цьому контексті важливим водночас з теоретичного й практичного аспектів є визначення поняття системи НС(Р)Д.

Використання системного підходу під час дослідження НС(Р)Д дозволяє простежити взаємозв'язки між різними видами НС(Р)Д, з'ясувати їх призначення й особливості проведення. Саме завдяки системному підходу НС(Р)Д як об'єкт дослідження розглядають з позиції цілісності, тобто єдиного цілого, що складається з взаємопов'язаних елементів. При цьому кожен з її елементів впливає на характеристику системи загалом. Також, говорячи про систему НС(Р)Д, слід розуміти, що це не проста сукупність окремих, жодним чином не пов'язаних між собою дій, а передусім органічна сукупність НС(Р)Д, яким властиві взаємозв'язок і взаємозалежність. Адже елементи системи НС(Р)Д взаємодіють між собою, і зміни в одному елементі можуть призводити до змін у всій системі. Ця особливість системи НС(Р)Д наголошує на важливості врахування всіх взаємодій і взаємозв'язків усередині системи.

Крім того, системі НС(Р)Д, як і будь-якій іншій системі, властива ієрархічність. Мова йде про існування різних рівнів організації, де кожен рівень є підсистемою вищого рівня. Це, своєю чергою, дозволяє аналізувати системи на різних рівнях деталізації. Передусім указана ознака системи НС(Р)Д ураховується під час планування, організації та проведення тактичних операцій (сукупності НС(Р)Д й інших процесуальних, організаційних дій).

Не менш важливою ознакою системи НС(Р)Д є її стійкість і динамічність, бо, як відомо, системи є динамічними утвореннями, що можуть змінюватися з часом. Системний підхід передбачає вивчення як стійких характеристик системи НС(Р)Д, так і її змін у часі. Природа цих змін може бути зумовлена чинниками різного походження (законодавчими змінами, запровадженням новітніх технологій у діяльність органів досудового розслідування, підрозділів технічного забезпечення тощо).

Водночас, ведучи мову про мету та функції системи НС(Р)Д, варто наголосити, що вона спрямована на забезпечення збирання достатньої та допустимої доказової бази, що, своєю чергою, дозволяє ефективно розслідувати кожне кримінальне правопорушення, притягнути винних осіб до кримінальної відповідальності та вирішити завдання кримінального провадження загалом. При цьому система НС(Р)Д дозволяє вирішити ситуативно зумовлені тактичні завдання розслідування на певному етапі, які важко а то й неможливо вирішити шляхом проведення окремої процесуальної дії.

З наведеного помітно, що систематизація НС(Р)Д є важливим напрямом удосконалення правозастосовної практики та забезпечення ефективності як тактики проведення НС(Р)Д, так і кримінального провадження загалом. Систематизація НС(Р)Д сприяє створенню структурованого підходу до здійснення таких заходів, що підвищує їхню результативність.

Керуючись вищезазначеним, можна дійти аргументованого проміжного виснову з приводу того, що використання системного підходу під час дослідження НС(Р)Д має низку переваг, які полягають в наступному:

- визначення та формування системи НС(Р)Д забезпечує комплексність їх дослідження, оскільки дозволяє отримати комплексне уявлення про об'єкт дослідження, враховуючи взаємодії та зв'язки між його елементами. Як результат, комплексне розуміння ознак і змісту системи НС(Р)Д дає можливість правильно з тактико-організаційного аспекту проводити комплекси НС(Р)Д, які в криміналістичній науці прийнято йменувати тактичними операціями. Не дарма сформувалася позиція, що успіх у розкритті та розслідуванні кримінальних правопорушень багато в чому залежить від вчасного проведення і тактично правильного поєднання слідчих (розшукових) дій, різновидом яких, як відомо, є НС(Р)Д. Ба більше важливо виявити закономірності в їх проведенні та на цій основі сформулювати щодо проведення таких дій умови функціонування їх системи, дотримання яких, своєю чергою, забезпечує повноту, всебічність і об'єктивність дослідження обставин кримінального правопорушення [1, с. 38];

- формування системи НС(Р)Д демонструє гнучкість діяльності з вибору комплексу НС(Р)Д залежно від конкретних слідчих ситуацій і тактичних завдань розслідування, які, як відомо, є мінливими. Це, своєю чергою, дає можливість корегувати як наповненість системи НС(Р)Д у

кожному конкретному випадку, так і тактичних прийомів і тактичних комбінацій їх проведення з урахуванням конкретних цілей і можливостей;

– формування системи НС(Р)Д відіграє й прогностичну роль, адже розуміння структури системи та поведінки виконавців та інших фігурантів НС(Р)Д дозволяє робити прогнози щодо майбутнього розвитку слідчої ситуації та можливих змін;

– формування системи НС(Р)Д дозволяє оптимізувати діяльність як з їх проведення, так і досудового розслідування загалом. Аналіз функцій і взаємодій системи, серед іншого НС(Р)Д допомагає знаходити шляхи для її оптимізації та покращення ефективності.

Визначення системи НС(Р)Д є складним прагматичним процесом, який полягає у визначенні об'єкта дослідження, ідентифікації елементів системи, аналізі структури системи, вивченні функцій і процесів, моделюванні системи, а також оптимізації й управлінні шляхом розроблення рекомендацій щодо оптимізації системи НС(Р)Д та покращення її ефективності. Більше за все, теоретичне визначення та осмислення системи НС(Р)Д, як зауважує О.В. Войтов, буде сприяти подальшому розвитку наукових положень відповідного напрямку, що, безумовно, позначиться на розвитку цього інституту кримінального процесу [1, с. 37]. Зокрема, одним із напрямів розвитку інституту НС(Р)Д безумовно є формування тактики проведення таких дій як невід'ємного елементу криміналістичної тактики.

Отже, система НС(Р)Д – це сукупність законодавчо визначених заходів, спрямованих на отримання інформації, необхідної для кримінального провадження, без розголошення факту їх проведення. Вона використовується уповноваженими суб'єктами для збирання доказів, встановлення фактів, викриття злочинної діяльності та забезпечення національної безпеки. Систематизований підхід до НС(Р)Д забезпечує їх ефективність, правомірність і мінімізацію ризиків порушення прав людини. Дотримання законності дозволяє уникнути зловживань, а структурована організація підвищує результативність як проведення НС(Р)Д, так і досудового розслідування.

Список використаних джерел

1. Войтов О.В. Поняття, система класифікація негласних слідчих (розшукових) дій. *Боротьба зі злочинністю*. 2014. № 1/2. С. 37–41.